

גליונות לעיון בערסות השבוע
בעריכת נחמה ליבוביץ

הפסרה
ירמיהו ל"ב

בהר (תשכ"ח)

גליון זה הוא המשכו של גליון בהר תשכ"ז. עיון שם וצרפהו לכאן.

א. שאלה כללית

ר' משה אלשיך מקשה:

סרס נבוא אל באור דברי התפלה בשים לב, כי הלא תשובת מבוקשו אמר
הוא אל ברוך בן נריה, כי הנה דברי סאגתו בתפילתו הלא היא, כי
אחר שהסוללות באו העיר והיא נתנה ביד הכשדים ואיך יצוו ית' קנה
שדה והער עדים? והלא תשובת הדבר כבר אומר הוא (= ירמיהו) אל ברוך
באומרו (ס"ו) "כי כה אמר ה' צבאות אלוקי ישראל, עוד יקנו בתים
ושדות וכרמים בארץ הזאת?" ואם כן - אחר שהוא על מה שעתיד להיות
- מה זו תמיהה? כי אורבא, לבל יחייאשו מלשוב אל הארץ הזאת ע"י
שהעיר ניתנה ביד הכשדים, על כן הוצרך רמז זה, שיקנה שדה, לרמז
שעוד יקנו בתים ושדות, כי תשוב הארץ ותבנה.

עקדת יצחק שער ס"ט

ועל כל פנים צריכים היינו לאמר, כי תפילת ירמיה קדמה לאמרו
(פ' ס"ו) אל ברוך בן נריה "עוד יקנו בתים", אלא שבתחילה אמר:
"כה אמר ה'": עוד יקנו בתים ושדות וכרמים בארץ הזאת" לענין גמר
סעם הצווי, שצוה לברוך ליקח הספדים ולתתם בנלי חוס לשען יעמדו
ימים רבים. ואחר כך ספר הענין כולו היאך היה, וכמוהו כמה ספורים
בתורה. וקרא מסייע לנו, שאמר (פ' ס"ז) "ואתפלל אל ה' אחרי תתי
את ספר המקנה אל ברוך בן נריה", כלומר אחר שנתתי לו לבד ולא אחר
שאמרתי לו "עוד יקנו בתים" וגו'. גם כי מאמר "כי כה אמר ה' עוד
יקנו בתים וגו'" הוא בפסוק פרשה לפניו ולאחריו.
ואי אפשר להיות בענין אחר, כי איך הוקשה עליו הענין אחר שגלה
לו סודו?

1. מהי התשובה בדברי בעל העקדה לקושיית האלשיך?

2. לאלו מספורי התורה יתנוון בעל העקדה באמרו "וכמוהו
כמה ספורים בתורה"?

א 3. מהי חולסת תשובתו של בעל העקדה?

אא 4. התוכל ליישב את קושיית האלשיך ביטוב אחר?

ב. ל"ענין תפילתו".

ר' יוסף קרא ד"ה לא יפלא ממך דבר:

כל דבר הנעשה בשמים ובארץ אין נכסה ממך לפי שאתה עשית הכל...
וידוע לך מה שנעשה ולפי שאין דבר נעלם ממך ואתה רואה את העתידות,
אין לבשר ודם לדון אחר מדותיך, שיאמר לך: מה תעשה?? שאם היה חסמאל
אומר לי מדעתו: "קנה השדה אשר לי בענתות", הייתי גוער בו ומשיבו:
"אם יתנו לי ענתות כולה בדינך, לא הייתי לוקח, שאני רואה שכשדין
נלחמים בעיר ולוכדין אותה והארץ תשאר שממה". אלא לפי שהוא בא
דבריו ואמר לי שאקנה שדהו, אין לשנות להשיב על דבריך, שאתה
רואה את הנולד. ואף על דבר זה שבוכדנצר נלחם על ירושלים ולוכד
אותה ויוליך אותם בגולה, אין לריב על משפטך, שכל משפטך אמת,
כמו שמפרש והולך בענין, שכל דינין שדן את ישראל מיום שיצאו את
מצרים עד שתרבה ירושלים הכל במשפט, כשם שמתחיל לספר בענין:

ג' י"ט ד"ה גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות... ואשר שמח
אותם... עד ותקרא אותם את כל הדעה הזאת:

ואם אני משיב על מה זה אמר לי לקנות שדהו אשר בענתות איני כמשיב
על דבריך: "הואיל וסופנו לגלות מה צורך לקנותו?" ולא כמריב על
מדותיו לומר: "על מה עשה ה' לנו את כל הרעה הזאת?" אלא כאדם
התוהה על הדבר שהוא רואה לפניו ואינו רואה אחריתו של דבר. ומי
שפלא ממנו, הולך ומחזר אחר חכם הרואה את הנולד וטואל אותו דבר
חיסה, שהוא רואה מה יהיה באחריתו.

ר"ה אהה אתה עשית את השמים ואת האדץ

... וחשב ימיהו, כי אולי שבאמר מהם וזכר להם חסדי אבות הראשונים,
לפיכך אמר: "עושה חסד לאלפים". שאם לא כן - למה אמר שיקנה השדה
והעיר קרובה להכרס, וזהו בנין תפילתו.

1. מה ההבדל בתפיסתם את "ענין תפילתו" של ירמיהו?

2. מי מביהם נראה לך קרוב יותר לפשוטו של מקרא?

(גליון בהר)

ג. י"ז אתה עשית את השמים ואת הארץ בנחך הגדול וזרועך הנטויה לא יפלא ממך כל דבר.

רש"י ד"ה לא יפלא:

לא יכחד ויודע אתה, שסופנו לגלות, ולמה אמרת לי לקנות שדה?

רד"ק ד"ה אהה אתה עשית את השמים ואת הארץ:

וכיון שעשית אותם לא יתכן שיפלא ויעלם ממך כל דבר הנעשה בהם בין בשמים בין בארץ. ואם תנתן העיר ביד הכשדים, אתה ידעת.

שד"ל ד"ה לא יפלא:

לא יקשה, אין דבר למעלה מכחך. כלומר: ידעתי כי הכל בידך, ואע"פ שהעיר קרובה ליפול ביד הכשדים, אם אתה רוצה שלא תפל - לא תפל. וזה דרך התנצלות קודם שיתרעם על ה'. וכמו שעשה ירמיהו למעלה... ובתחילה הייתי דוחה זה הפירוש והייתי בוחר בפירוש יונתן ורש"י, שפרשו לא יתכסה, לא יעלם. שהיה בראה לי, כי איננו מענין המאורע לומר, כי הכל ביכולת האל, אלא לומר כי הכל גלוי לפניו. ולמה אם כן צוהו להשליך כספו אחר שהעיר עתידה לנפל ביד האויב.

ותלמידו דח"א דחה טענתי ואמר כי ירמיהו איננו נכנס מיד לדבר מענינו של יום, אבל האריך בספור גדולת האל בפסוק זה ובפסוקים שלאחריו, ואחר כך נכון הוא שיהיה "לא יפלא" נאמר על עוצם יכולת האל.

1. כמה פרושים נתנו בשלשת המפרשים לבטוי יפלא?

2. הבא ראיות מפסוקי המקרא לכל אחת ממשמעויות "לא יפלא" הניתנת לה בפרושים הנ"ל?

3. מה יש לומר לזכותה של כל אחת מן התפישות הנ"ל?

4. לאיזה מקום בירמיהו יכוון שד"ל באמרו "כמו שעשה ירמיהו למעלה"?

אא 5. היכן מצינו גם בתהלים דרך זו של "התנצלות קודם שיתרעם על ה'?"

ד. כ' אשר שמת אותות ומופתים בארץ מצרים עד היום הזה.

רד"ק ד"ה עד היום הזה:

פירוש: עד היום הזה הנס ידועים בבני אדם.

אהרליך בפרושו "הערות שוליים" (בגרמנית) מביא ראיה לפרוש זה מבראשית ל"ח י"ז, שמואל א' א' י"א, מלכים ב' י"ז ז'.

הסבר במה מוכיחים פסוקים אלה את צדקת פרושו של רד"ק לפסוקנו?

ה. כ' אשר שמת אותות ומופתים בארץ מצרים עד היום הזה ובישראל ובאדם.

1. אלשיך:

אשר שמת אותות ומופתים בארץ מצרים בזכרים עד היום הזה ובישראל שהצלת מידם. ולא בלבד מה שעשית ע"י עצמך כערוב וכדבר וכמכת בכורות, כי אף גם "ובאדם", שהוא מה שעשית ע"י משה ואהרן...

מלבי"ם ד"ה אשר שמת אותות ומופתים בארץ מצרים: בעת יציאת מצרים ד"ה עד היום הזה: שלא סרו האותות והמופתים בכל דור ודור, בין בישראל ובין בשאר האומות.

1. מניין לאלשיך הבדל זה בין טכות ערב ולבד ובכורות ובין נאמר המכות?

2. במה שונה האלשיך מרד"ק בפירוש "ובישראל ובאדם"?

3. במה שונה המלבי"ם מרד"ק ומן הלאשון בפירוש "עד היום הזה"?

4. במה שונה המלבי"ם גם מן רד"ק וגם מן האלשיך בפירוש המלים "בישראל ובאדם"?

5. איזה משלשה הפירושים למלים "בישראל ובאדם" נראים לך פשוטו של מקרא?

2. ובישראל ובאדם

אהרליך (בספרו הנ"ל): כמו בראשית ג' ב-ג וכמו שמואל א' י"ג ה' וכמו ד"ה י"ב י"ג ג',

1. קשה לו בבטוי זה?

אא 2. במה עוזרים שלשת הפסוקים הנ"ל להבנת הבטוי?